

DCIDOB 110.

1989, L'ANY DELS GRANS CANVIS.

Vint anys de la caiguda del mur de Berlín.
Revolució pacífica cap a la unificació.

Alexandre Muns.

Vint anys de la caiguda del mur de Berlín

Revolució pacífica cap a la unificació

Alexandre Muns Professor d'Integració Europea; Escola Superior de Comerç Internacional, UPF

La victòria i els èxits tenen molts pares. La història l'escriuen els vencedors. Algunes d'aquestes expressions o altres similars són molt apropiades amb relació a l'atribució de les causes i el mèrit de la pacífica caiguda del mur de Berlín el 9 de novembre de 1989, i la ràpida, eficient, modèlica i incruenta unificació de les dues Alemanyes l'octubre de 1990. Independentment de l'evolució geopolítica i les noves correlacions de forces que s'han generat a Europa i al món arran de la caiguda del mur i de la valoració que se'n faci avui, molt pocs no es van emocionar fa 20 anys en veure per televisió les històriques imatges de l'obertura del mur, la retrobada dels alemanys separats durant 40 anys i les revolucions i evolucions democràtiques i pacífiques que van protagonitzar la gran majoria dels països comunistes d'Europa de l'Est (amb les notables excepcions de Romania i posteriorment l'ex Iugoslàvia). Aquells dies de novembre de 1989 van ser inspiradors, seguits arreu del món amb entusiasme i força incredulitat. Van ser, en general, motiu de satisfacció. Prova d'això és que les hores i dies posteriors a l'obertura del mur de Berlín, el llavors cap d'Estat de la República Democràtica Alemanya (RDA) –Egon Krenz– va rebre telegrams de felicitació procedents de la majoria dels caps de Govern i d'Estat d'arreu del món –fins i tot del president de l'URSS, Mikhaïl Gorbatxov.

En el cas de la caiguda del mur i de la unificació d'Alemanya, certs líders polítics i cívics poden atribuir-se el mèrit d'haver aprofitat magistralment l'oportunitat que va oferir l'obertura del Teló d'Acer i d'haver pres la iniciativa i assolit fites que només uns mesos abans semblaven política-ficció. Certament tots tenim present el paper decisiu de Gorbatxov, president de l'URSS i secretari general del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS); Eduard Xevardnadze, el seu ministre d'Afers Exteriors i fervent

partidari de les polítiques d'obertura de Gorbatxov; el canceller de la República Federal Alemanya (RFA), Helmut Kohl, i el seu ministre d'Afers Exteriors, Hans-Dietrich Genscher.

Malgrat les similituds entre alguns d'aquests processos d'evolució/revolució, el cas alemany presenta algun tret específic. A diferència de Polònia, Txecoslovàquia i Hongria, el 1989 el règim comunista de la RDA projectava una falsa imatge de solidesa. Des de 1953 no s'havia produït cap desafiament de certa envergadura contra l'autoritat del Partit Socialista Unificat d'Alemanya (SED) –partit comunista de la RDA–, en contraposició als alçaments a Hongria (1956), Txecoslovàquia (1968) i a les drassanes poloneses de Gdansk (1980). Dins del bloc comunista, es considerava que els ciutadans de la RDA gaudien d'un nivell de vida i d'un subministrament de béns de consum superior al dels altres membres del Pacte de Varsòvia i del Consell d'Assistència Econòmica Mútua (COMECON). Evidentment, en cap de les altres nacions que van endegar la transició des del comunisme a la democràcia el 1989 s'havia produït una divisió tan radical i traumàtica com la que van patir els alemanys entre 1949 i 1989.

Obertura de la RFA cap a l'Est: L'*Ostpolitik* de Brandt

Es debat, en els àmbits acadèmics, la influència que va exercir l'*Ostpolitik* practicada per la RFA a partir de l'arribada al poder del Partit Socialdemòcrata (SPD) del canceller Willy Brandt a Bonn, el 1969. Certament ningú no afirma que l'*Ostpolitik* fos la causa principal de la unificació, però existeix consens so-

bre el fet que va aplanar el terreny per als fets històrics que van succeir el 1989. Amb l'*Ostpolitik*, la RFA, per primera vegada, va reconèixer l'existència de la RDA i l'Oder-Neisse com a frontera entre Alemanya (la RDA) i Polònia. Els emotius i simbòlics viatges de Brandt a Berlín Est, Varsòvia i Moscou van desglaçar les tenses relacions entre la RFA i el bloc comunista i, de manera més concreta, amb la RDA. A diferència de la Unió Demòcrata Cristiana (CDU), que va governar des de la fundació de la RFA el 1949 fins al 1969, l'SPD va apostar per l'apropament i la negociació amb el règim de la RDA. L'*Ostpolitik* no es va quedar només en gestos i tractats, per significatius que fossin. Aquests van permetre més facilitat de viatge als ciutadans de la RFA per visitar els seus familiars a la RDA, van establir el sempre precari estatus de Berlín i, a base de les ajudes i crèdits atorgats per Bonn a Berlín Est, van aconseguir la sortida de ciutadans de la RDA. L'*Ostpolitik* va fomentar les relacions polítiques, econòmiques, comercials i socials entre les dues Alemanyes, molt escasses fins aleshores. Els més conservadors a l'Alemanya Occidental van viure l'*Ostpolitik* com una innecessària i cara claudicació dels principis de la RFA: aspiració a què tots els alemanys decidissin en llibertat el seu futur, no reconeixement de la RDA ni de la frontera d'Oder-Neisse amb Polònia sense veritables contrapartides substancials de la RDA més enllà de la liberalització dels contactes familiars. El règim comunista de Berlín Est va abusar certament de la bona voluntat de Brandt i del seu successor com a canceller socialdemòcrata, Helmut Schmidt (1974-1982), i va mantenir un ferri control sobre la vida política i econòmica dels seus 17 milions de ciutadans. No obstant això, els efectes generats per l'*Ostpolitik* van contribuir a atansar les dues Alemanyes i, en el context de la Conferència per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (CSCE) (Acta Final d'Hèlsinki, 1975), van provocar les primeres concessions mínimes –i majoritàriament incomplertes– dels països comunistes en l'àmbit dels drets polítics i humans. L'*Ostpolitik* no va ser la causa principal de la caiguda del mur de Berlín. Tanmateix, l'ambient de distensió que va engendrar va facilitar el naixement de moviments opositors com Carta 77 a Txecoslovàquia que durant l'anomenat "any dels miracles" de 1989 van tenir un paper decisiu i constructiu en la transició.

L'estiu de 1989, les dues Alemanyes pertanyien a dos blocs militars (OTAN i Pacte de Varsòvia) i econòmics (CEE i COMECON) enfrontats, amb presència als seus territoris respectius de centenars de milers de tropes estrangeres (de l'OTAN a la RFA, soviètiques a la RDA) i d'armament nuclear. Les dues Alemanyes eren dels territoris més militaritzats del món, amb una frontera fortament vigilada i probable primer escenari bèl·lic en cas de confrontació entre els dos blocs. Els estratèges de l'OTAN sabien que un atac convencional de les forces del Pacte de Varsòvia (superiors en quantitat) es podia produir a través de l'anomenat "Fulda Gap", regió al land de Hesse propícia per a l'avançament ràpid dels tancs i propera a la capital financera de la RFA, Frankfurt. Durant la dècada dels vuitanta, el desplegament dels euromíssils de l'OTAN en territori de la RFA va provocar manifestacions multitudinàries de protesta a les ciutats d'Alemanya Occidental. Alguns alemanys repetien que preferien ser *vermells*

(viure sota el domini de l'URSS) a morir en una guerra nuclear (l'expressió alemanya *Lieber Rot als Tod*, millor vermell que mort, rima). El Govern del canceller cristianodemòcrata Helmut Kohl, malgrat que va patir les manifestacions més massives de protesta a les ciutats alemanyes des de la Segona Guerra Mundial, va mantenir el seu compromís amb Estats Units i l'OTAN d'allotjar els míssils Pershing II i Cruise a la RFA. Aquesta fermesa de Kohl, que governava en coalició amb els liberals de Genscher des que aquests van abandonar l'SPD el 1982, va ser molt valorada a Washington, circumstància que va afavorir Kohl quan, el 1989, va necessitar el suport del Govern dels Estats Units per portar a terme la unificació.

De la doctrina Brèjnev a la doctrina Sinatra

La contribució més decisiva de Gorbatxov als fets de 1989 va ser la seva renúncia a l'anomenada doctrina Brèjnev, que estipulava que les forces armades dels països del Pacte de Varsòvia envairien el territori de qualsevol dels seus membres que intentés abandonar el Pacte o organitzés eleccions democràtiques. Aquesta renúncia va ser un senyal, tant per als dirigents com per als ciutadans dels països satèl·lit de l'URSS a l'Europa de l'Est: Moscou no ordenaria una invasió si algun d'aquests països

iniciava un procés de distanciament del bloc comunista. La doctrina Brèjnev va ser substituïda per l'anomenada informalment “doctrina Sinatra” (que parafrasejava el títol d’una cançó del cantant de New Jersey, “My way”, en el sentit que cada país del bloc havia de seguir el seu propi camí). Gorbtxov va explicar que no es produiria una repetició de la invasió d’Hongria (1956) o de Txecoslovàquia (1968) quan va pronunciar un discurs històric davant l’Assemblea General de l’ONU el desembre de 1988. El secretari general del PCUS ho va reiterar de manera més franca i brusca l’octubre de 1989 amb motiu de la seva visita a Berlín Est per commemorar el 40 aniversari de la fundació de la RDA, en retreure al líder de la RDA, Erich Honecker, el seu immobilisme¹. Gorbtxov volia que els partits comunistes dels països de l’Europa de l’Est adoptessin reformes ambicioses equivalents a la seva *perestroika*. Honecker no només no desitjava les reformes sinó que havia tingut la gosadia de rebutjar la *perestroika*. La visita de Gorbtxov a Berlín Est produí escenes memorables, en les quals els alemanys orientals exaltaven Gorbtxov i menyspreaven Honecker.

Gorbtxov va encoratjar als partits comunistes del bloc soviètic que promovien reformes (Hongria, Polònia), i es va distanciar dels que les qüestionaven i les criticaven (la RDA i Romania). Tant en un cas com en l’altre, Gorbtxov va deixar clar que l’URSS no interferiria en el afers interns dels seus socis del Pacte de Varsòvia. L’adopció no oficial de la “doctrina Sinatra” va comportar un canvi de paradigma. Amb aquest gir copernicà, Gorbtxov va desencadenar uns fets, els efectes dels quals fou incapaç de controlar, tant a Europa de l’Est (on potser no ho pretenia fer) com a la mateixa URSS, on sí pretenia mantenir una confederació de les repúbliques soviètiques en el marc d’un sistema polític liberalitzat però conduït i guiat pel PCUS. En definitiva, amb la “doctrina Sinatra” els líders oberturistes de l’Europa de l’Est rebien llum verda per endegar processos reformistes. I els immobilistes van entendre que els tancs soviètics o l’amenaça de la seva utilització no els salvarien en cas d’alçaments populars com els succeïts a Berlín Est (1953), Hongria (1956), Txecoslovàquia (1968) o Polònia (1980).

Evidentment, la “doctrina Sinatra” també va encoratjar els moviments cívics i forces d’oposició que, emparats per l’esperit del procés d’Hèlsinki i després de l’arribada de Gorbtxov al Kremlin el març de 1985, van augmentar les seves activitats de desafiament als règims comunistes d’Europa Oriental. Ho van fer mitjançant un tiratge més gran de les seves publicacions semiclandestines, l’organització de més actes i l’increment de contactes amb grups i organitzacions occidentals. Sense la garantia militar de la doctrina Brèjnev, tothom a la regió va entendre que l’emperador –els règims de partit únic– estava mig despullat, i que aquest comptava amb instruments no menyspreables però menys potents que abans de 1985 (forces armades pròpies, serveis i policia secretes) per castigar els que s’atrevisien a posar a prova la seva vulnerabilitat.

La contribució de Gorbtxov va ser, doncs, decisiva, valenta (una de les causes del cop d’Estat del 1991 contra ell per part de la vella guàrdia de l’URSS va ser la seva gestió a Europa de l’Est) i, sense cap mena de dubte, de transcendència històrica.

La primera esquerra al Teló d’Acer

Ara bé, calia que algú donés el primer pas i apliqués a la pràctica el nou paradigma. Gorbtxov podia proclamar que no interferiria, i el Govern dels Estats Units el volia creure (Muns, 2007), però algú havia de posar a prova la seva sinceritat. Els primers que ho van fer de manera completament desafiant van ser els ciutadans de la RDA. Avui en dia, el coratge dels alemanys orientals que van sortir als carrers de Leipzig, Dresde i Berlín Est l’octubre i novembre de 1989 ens pot semblar relatiu perquè coneixem el desenllaç. Però el 1989 ningú no podia preveure la reacció dels líders polítics i militars d’estats governats de manera dictatorial durant 40 o 70 anys (Europa de l’Est i l’URSS, respectivament). Al capdavant, cal recordar que el Kremlin sí havia emprat –i ho faria novament– la força militar en diverses repúbliques soviètiques en l’era Gorbtxov (Geòrgia, Lituània, Kazakhstan).

La primera esquerra en el Teló d’Acer es va produir a la frontera entre Hongria i Àustria. Els ciutadans de la RDA no veien cap voluntat reformista en el lideratge gerontocràtic del seu país i van passar a l’acció. Milers de persones van decidir aprofitar les vacances d’estiu per anar a Hongria, país on podien viatjar en tractar-se d’un soci del Pacte de Varsòvia. El Govern hongarès ja portava anys experimentant amb reformes econòmiques liberalitzadores i havia obtingut crèdits de països occidentals. Quan els alemanys orientals van decidir no tornar al seu país i instal·lar-se en tendes de campanya a l’oest d’Hongria (a prop de la frontera amb Àustria), el Govern hongarès va ser pressionat per Honecker perquè els lliurés a la RDA en virtut dels acords existents entre ambdós països. Honecker va amenaçar amb convocar una reunió extraordinària del Pacte de Varsòvia per prendre mesures contra Hongria, i va rebre el suport del Govern txecoslovac. Però Gorbtxov ja havia deixat clara la seva posició. Quan el primer ministre hongarès, Miklós Németh, va viatjar a Moscou i va comunicar al líder soviètic la seva intenció de convocar eleccions democràtiques, Gorbtxov li va contestar que no hi estava d’acord però que no es produiria cap ingerència de l’URSS.

Sabent que Honecker no comptava amb el suport del Kremlin, Németh i Gyula Horn, ministre hongarès d'Afers Exteriors, es van trobar secretament amb Kohl i Genscher a la RFA. Els van comunicar que obririen la frontera amb Àustria perquè els ciutadans de la RDA poguessin emigrar a la RFA per territori austríac. Tot i que no es va plantejar com un *quid pro quo*, els líders reformistes hongaresos sabien que amb aquesta decisió podrien accedir a més crèdits i ajudes de la RFA i d'altres països occidentals. L'11 de setembre de 1989, Horn tallava el filferro a la frontera hongaresa-austríaca.

Les imatges d'Hongria evidentment van envalentir els alemanys orientals que s'havien quedat al seu país. Durant el mes d'octubre de 1989 es van llançar als carrers de la RDA (especialment a Leipzig) en manifestacions multitudinàries contra la manca de llibertats i l'immobilisme econòmic del règim de Honecker. Van ser els veritables herois de la unificació alemanya. Honecker i altres membres del Politburó van considerar seriosament la utilització de la força contra els manifestants i en alguns casos aïllats ho van fer. Encara que l'URSS s'hi va oposar, Honecker comptava amb un terrible aparell repressiu. Les manifestacions van augmentar fins assolir els centenars de milers de persones, de manera que Honecker hauria hagut d'ordenar un veritable bany de sang per frenar el moviment opositor. Finalment, va ser obligat a dimitir pels membres de la cúpula del SED, que pensaven que encara es podia salvar el comunisme a la RDA si s'aplicaven reformes a la *perestroika*. Pocs dies després de la dimissió de Honecker i dels líders més conservadors del SED, els reformistes –Egon Krenz, Günther Schabowski, Hans Modrow– van intentar apaivagar la pressió popular aprovant una liberalització de les condicions per viatjar a Occident. Els ciutadans de la RDA ho van interpretar com el final de l'exigència d'un visat per viatjar a la RFA i es van dirigir al mur de Berlín. Desbordades per la situació, les autoritats de la RDA van acceptar que no podien evitar el pas massiu i el desmantellament del mur de Berlín.

Només alguns mesos abans la majoria de ciutadans de la RFA havia declarat a les enquestes que no esperaven veure la unificació de les dues Alemanyes durant les seves vides. Els ciutadans de la RDA havien sorprès l'establishment polític de la RFA i de la majoria de països amb la seva gosadia i coratge. El mur de Berlín havia caigut, tot i que les potències i els seus serveis d'intel·ligència no ho havien previst. La situació era molt fluida. Com reaccionarien les grans potències davant la possibilitat real de la unificació de les dues Alemanyes? Al canceller Kohl, tan sorprès com els altres líders mundials, se li obria una finestra d'oportunitat per aconseguir la unificació. Però inicialment va haver d'actuar amb prudència. Moltes potències, fins i tot occidentals, preferien dues Alemanyes en lloc d'una. En qualsevol cas, els ciutadans de la RDA havien protagonitzat una veritable revolució pacífica i enderrocant un dels règims més repressius del bloc comunista. Van posar a prova les promeses de Gorbatxov, van desafiar Honecker i el seu aparell policial i van triomfar. Ara calia que els polítics actuessin per tal de canalitzar de forma positiva aquesta revolució popular.

El format negociador 2+4

Aviat Washington va decidir donar suport, incondicionalment i sense reserves, a la campanya de Kohl per a la unificació. El president George H. W. Bush i el secretari d'Estat James Baker, van prometre a Kohl que la diplomàcia estatunidenca no només donaria suport a la unificació, sinó que també ajudaria a convèncer les altres grans potències. Però Washington necessitava que Kohl els donés garanties sobre dos temes importants: que defensaria la pertinença a l'OTAN d'una Alemanya unificada, i que l'Alemanya unificada acceptaria les fronteres existents (la línia Oder-Neisse amb Polònia) i no reclamaria territoris d'altres estats (antics territoris alemanys a la República Txeca i a Polònia). Un cop Kohl es va comprometre a acceptar aquestes condicions, els governs dels Estats

Durant el mes d'octubre, els alemanys orientals es van llançar als carrers en manifestacions multitudinàries contra la manca de llibertats i l'immobilisme econòmic. Van ser els veritables herois de la unificació alemanya

Units i de la RFA van iniciar les converses conjuntes per tirar endavant la unificació. Encara s'havien de superar molts obstacles: l'oposició britànica, francesa i soviètica; la presència de 370.000 soldats soviètics a la RDA; la renúncia de les quatre potències als seus drets sobre Alemanya i Berlín, i convèncer els altres països que no tenien res a dir en el procés de negociació dels aspectes internacionals de la unificació (en particular els relatius a les qüestions de seguretat).

Sota la supervisió de James Baker, Robert Zoellick i Dennis Ross van idear un enginyós mecanisme –el format 2+4– per negociar la dimensió internacional de la unificació alemanya. Les quatre potències es reunirien amb les dues Alemanyas. Els intents d'altres països de sumar-se al procés van ser resolutament refusats pels Estats Units, la RFA i la RDA. Només Polònia va ser invitada a participar parcialment en les reunions que tinguessin a veure amb la frontera oriental alemanya. El format negociador 2+4, després d'unes quantes pressions, va ser acceptat pels britànics, els francesos i finalment pels soviètics. L'hostilitat inicial de París i Londres a la unificació es va atenuar en part per la decidida iniciativa diplomàtica conjunta Estats Units-RFA, perquè França i el Regne Unit van ser inclosos en el 2+4, i perquè la primera ministra britànica Margaret Thatcher i el president francès François Mitterrand no havien pogut convèncer Gorbtxov perquè liderés un front unit contra la unificació. A més a més, Kohl va apaivagar les pors de França movent-se ràpidament per negociar el Tractat de Maastricht i la Unió Monetària i Econòmica, amb la qual cosa assegurava que una Alemanya unificada estaria fermament ancorada en una UE més poderosa i integrada amb una sola moneda. Una Alemanya unificada però europea, que compartiria moneda amb els seus homòlegs de la UE va dissipar qualssevol inquietuds relatives al possible ressorgiment d'un nacionalisme alemany. Els cícnics poden afirmar que abandonar el seu estimat Deutsche Mark (DM) per adoptar l'euro va ser un dels preus que els alemanys van haver de pagar per aconseguir la unificació. En qualsevol cas, és un preu que no ha afectat Alemanya, ja que continua sent el primer exportador mundial; l'euro no solament disputa la supremacia al dòlar como a principal divisa de reserva, sinó que s'està revaluant respecte a la majoria de les principals monedes.

Malgrat les àgils i intel·ligents maniobres diplomàtiques de Kohl, els esdeveniments sobre el terreny sovint van deixar enrere fins i tot l'habilitat del canceller alemany per salvar els obstacles amb què es trobava. Durant els onze mesos que van passar entre la caiguda del mur de Berlín, el 9 de novembre de 1989, i la unificació alemanya, el 3 d'octubre de 1990, Kohl va haver de tractar i de guanyar-se els líders d'altres països al mateix temps que mirava d'entendre i de reaccionar davant del que passava als carrers d'Alemanya. Kohl va realitzar un magistral número d'equilibris amb els líders mundials i va saber captar, al mateix temps, l'estat d'ànim de l'opinió pública alemanya. Desplegant aquesta doble capacitat i aprofitant la iniciativa que li donava la caiguda del mur, va portar a terme una ràpida unificació, en gran part amb les condicions

que més convenien la RFA, que li va assegurar un lloc en la història. Tanmateix, la seva gestió d'una Alemanya unificada després del 1990 continuarà sent qüestionada.

Moscou es va fer el sord a les peticions de subministrament d'energia i altres provisions per a la RDA fetes pel seu primer ministre reformista Hans Modrow. Entre novembre de 1989 i gener de 1990, Gorbtxov i els seus principals assessors –Aleksandr Iakovlev, Eduard Xevardnadze i Anatoli Txernàiev– van arribar a la conclusió que la millor possibilitat que tenien de rescatar la *perestroika* i salvar l'URSS era associar-se amb la RFA i els Estats Units, i poder així accedir als préstecs occidentals. Deixar que la RDA fos absorbida per la RFA va ser una mena de dany col·lateral que Gorbtxov va haver d'acceptar per tal de mantenir la seva relació privilegiada amb Washington i amb Bonn i obtenir-ne l'ajuda financera que necessitava per salvar la *perestroika*.

Un cop acceptada a contracor la unificació alemanya per part de Gorbtxov, el que quedava per acordar era com es fusionarien exactament i amb quin programa; com i quan les tropes soviètiques sortirien de la RDA; l'estatus i la força militar de l'Alemanya unificada; de quina manera acceptaria Alemanya legalment les fronteres existents; i l'extinció dels drets de les quatre potències sobre Alemanya i sobre Berlín. Això va ser el que les successives reunions del 2+4 van discutir i, finalment, decidir.

La unió monetària i econòmica

Els esdeveniments sobre el terreny, com sovint va succeir el 1989-1990, es van produir més ràpidament del que els polítics eren capaços de gestionar. Era el poble alemany, específicament els alemanys orientals, els que anaven establint l'agenda política i determinant d'aquesta manera el ritme de la unificació. Un cop que l'alegria inicial de poder viatjar sense restriccions a la RFA i de poder reunir-se amb la família i els amics es va apagar, els alemanys orientals volien naturalment poder comprar els mateixos béns de consum que havien gaudit durant molts anys els seus homòlegs occidentals. Els alemanys orientals, delerosos d'estabilitat, amb el poder adquisitiu del DM i en veure com s'ensorraven l'economia i les institucions de la RDA, van començar a emigrar per desenes de milers a la RFA. Després que Modrow fracassés en el seu intent d'estabilitzar la situació a la RDA, es va veure obligat a convocar unes eleccions lliures per al març del 1990, les primeres i les últimes en la història de la RDA. L'important victòria de la CDU de Kohl –un 48,2% dels vots enfront del 21,8% de l'SPD– van reforçar encara més la campanya del canceller per a una ràpida unificació. L'SPD sempre havia afavorit un procés més gradual, primer amb l'*Ostpolitik* i ara advocant una aproximació més lenta i cautelosa a la unificació. Els votants de la RDA van optar clarament per la via més ràpida.

No obstant això, l'ampli Govern de coalició dirigit per la CDU i encapçalat per Lothar de Maizière, malgrat la seva legitimitat, tampoc no va ser capaç d'estroncar la fuga de cervells

cap a l'Oest. Els alemanys orientals volien el Deutsche Mark, i si no els el donaven, estaven disposats a anar-se'n a la RFA per aconseguir-lo. Amb desenes de milers d'alemanys orientals encaminant-se cap a l'Alemanya Occidental, Kohl i de Maizièere van negociar una unió econòmica i monetària entre la RFA i la RDA, que va entrar en vigor l'1 de juliol de 1990.

Ningú no discutia que els ciutadans d'una Alemanya unificada haurien de tenir una sola moneda, i que aquesta moneda seria òbviament el DM. Però l'establiment del tipus de canvi entre els *ostmarks* de la RDA i el DM fou probablement la decisió econòmica de més abast que es va prendre durant el procés de la unificació alemanya. I si s'ha de jutjar pels esdeveniments subsegüents i segons les opinions dels experts, Kohl va prendre una mala decisió. Va fixar un tipus de conversió de 1:1, sense fer cas de les recomanacions dels principals economistes, com la del president del Bundesbank, Hans Tietmeyer. La productivitat de la RDA era molt inferior a la de la RFA, moltes de les seves fàbriques produïen unes mercaderies innecessàries i de molt baixa qualitat, i tot el seu aparell productiu necessitava ser renovat i modernitzat. Els alemanys orientals tenien molts *ostmarks*, però a l'igual del que havia succeït en els altres països comunistes, les economies centralment planificades havien estat incapaces de produir béns de consum de qualitat. Per tant, els *ostmarks* no tenien gaire valor respecte a allò que es podia comprar a les botigues de la RDA. I certament no tenien el mateix valor que els DM. No obstant això, Kohl va decidir que es fes una conversió 1:1. L'efecte a curt termini va ser empènyer els alemanys orientals a una autèntica orgia consumista. Kohl estava òbviament mirant de congraciar-se amb els votants de la RDA, pensant en les eleccions federals parlamentàries de desembre de 1990. Però la seva decisió va assestar un cop devastador a la competitivitat de les empreses de la RDA.

El tracte final

Si bé les sessions negociadores formals del 2+4 van produir molts compromisos concrets, els grans temes es van acordar finalment en reunions d'alt nivell privades i, fins i tot, secretes. A la ciutat soviètica de Stavropol, al Caucas, el 15 i el 16 de juliol de 1990, Kohl i Gorbtxov van cloure el tracte final. Gorbtxov va acceptar la pertinença de l'Alemanya unificada a l'OTAN, la dissolució dels drets de les quatre potències sobre Alemanya i la retirada de les tropes soviètiques de la RDA en un termini de quatre anys. A canvi, Kohl va acceptar limitar el *Bundeswehr* (les forces armades alemanyes) a 370.000 soldats, es va comprometre a pagar a l'URSS una quantitat en DM de 1990 equivalent a 24.000 milions d'euros destinada a la construcció d'habitatges per als soldats soviètics que havien de tornar al seu país, a més d'una quantitat addicional en concepte d'ajuda tècnica i econòmica a l'URSS, a signar un Tractat d'Amistat entre la RFA i l'URSS, i prometia no estacionar armes nuclears a l'antiga RDA durant un període de transició (Szabo, 1992).

La ràpida i pacífica unificació d'Alemanya només onze mesos després de la caiguda del mur de Berlín va ser un triomf de la diplomàcia internacional i del multilateralisme. La caiguda del mur de Berlín i de la dictadura de la RDA van tenir moltes causes: la profunda insatisfacció dels alemanys orientals per la seva manca de llibertat i per l'estancament del seu nivell de vida, la posada en marxa per part de Gorbtxov de les reformes estructurals de la *perestroika*, l'exemple d'altres països comunistes que havien adoptat el model de la *perestroika* o que eren animats per portar a terme unes reformes polítiques i econòmiques encara més profundes (Polònia, Hongria), i l'abandonament per part de Gorbtxov de la doctrina Brèjnev. Finalment, els alemanys orientals van desafiar el seu règim repressiu i, en una demostració de poder popular entre l'octubre i el novembre de 1989, el van fer caure. Aleshores, els polítics i els diplomàtics van haver de posar fil a l'agulla. El canceller Kohl va aconseguir reunir hàbilment el suport de les quatre potències per a una ràpida unificació —en gran part en les condicions marcades per la RFA— i, amb el suport incondicional dels Estats Units, va poder portar-la a terme en menys d'un any. La unificació política de les dues Alemanyas i la negociació dels aspectes internacionals de la fusió de la RFA i la RDA van ser un èxit total. Tancar les profundes esquerdes socials i econòmiques que s'havien obert entre els alemanys de l'Est i els de l'Oest com a resultat de viure en dos estats completament oposats durant 40 anys demostraria ser una tasca molt més aclaparadora durant els anys subsegüents a la unificació. ●

Nota

1. Els dos líders pràcticament no es parlaven, especialment després que Gorbtxov retragués a Honecker el seu enrocament amb la famosa frase que "la vida castiga qui arriba massa tard" (Pryce-Jones, 1995).

Referències bibliogràfiques

- MARTÍ FONT**, Josep Maria. *El dia que acabó el segle XX: La caïda del muro de Berlín*. Barcelona: Anagrama, 1999.
- MUNS**, Alexandre. *The End of the Cold War. German reunification*. Pamplona: Aranzadi, 2007.
- PRYCE-JONES**, David. *The War that never was: The Fall of the Soviet empire*. Londres: Phoenix Press, 1995.
- SZABO**, Stephen. *The Diplomacy of German Unification*. Nova York: St Martin's Press, 1992.
- ZELIKOW**, Philip i **RICE**, Condoleezza. *Germany Unified and Europe Transformed*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.